
Dit navolgende is gestelt in den synodus ¹⁾, tot Rotterdam gehouden in Junio a^o 1575.

[1] ²⁾.

O ³⁾ barmhartige Godt ende hemelsche Vader, wy dancken Dij van ganser herten voor alle dijne ontfangen weldaden, welcke soe menigerleije syn, dat se ons ⁴⁾ onmogelick syn om te verhalen, ende insonderheit voor dat Ghij ons wt den ewigen doot tot een saligen leven ende wt der duijsternisse tot dijne lichte ghenadelik geroepen hebt ende daerom ingestelt den dienst dijns h. evangeliums om ons niet alleen totten waerachtigen gelove te brengen, maer oeck dagelick daerin te doen wassen ende toenemen, totdat wij comen sullen tot die volmaecte verenigen met onsen heere Jesum Christum. Wij bidden Dij, gheeft ons dese dijne weldaden weerdichlick te overleggen ende wat wij nw gehoort hebben te bewaren in een goede consciencie ende in een sachtmoedich gebroken hart. Doet ons wandelen in der lieffde ende vrese dijns naems Leert ons oeck altijd meer ende meer bekennen de verdorventheyt onser naturen, opdat wij merckende, dat in ons niet goets is, te meer verorsaect werden ons voor Dij te oetmoedigen ende te bidden, dat Ghy door dijnen H. Gheest in ons wilt wonen ende alles goet wercken, onsen ouden Adam dodende ende ons vernieuwende tot een gotsalich leven.

---

¹⁾ »Dit — synodus” I heeft »Dit is gedaen in den synodo ofte vergadering”.
²⁾ De articuleering is overgenomen uit I. ³⁾ In margine staat: »Siet hiervan het 42e artyckel des voorgaenden synodi”. I heeft »Van dit gebet siet boven int 42e art. des syn. provint Dord”. ⁴⁾ Hierop volgt in I: »etc. (De reste luyt byna van woort tot woort gelyct in Catech. achter tpsalmbouck van Aldegonde staet)”. Het overige van het gebed ontbreekt dan.

[2].

Corter formulier ¹⁾ voor het doopen te gebruycken. Siet het 66e artikel des voorgaenden synodi.

De hoofdsomma der leere des h. doops bestaet in desen drie stucken: ten eersten, dat wij met onsen kijnderen in sonden ontfangen ende geboren ende daerom kijnderen des toorns syn, soedat wij int rijke Godes niet en mogen comen, tensy dat wij nieu geboren worden. Dit leert ons de induckinge, onderganck ende besprengenge metten water, gelijk het ons oeck aenwijset de onreinicheyte onser zielen, opdat wij hierdoer vermanet worden ons voor Gode te verootmoedigen ende onse reijnmaekingende ende salicheyt buijten ons selven te zoeken

Ten twiede als wij gedoopt worden in den name des Vaders, betuycht ende versegelt ons Godt de Vader, dat hy met ons een ewich verbont der ghenaden oprecht, tot syne kijnderen ende erffgenamen annempt ende daerom van alle goet versorgen ende alle quaet van ons weren oft tot onsen besten keren wil. Ende de Soon versegelt ons, dat hij ons wasschet in sijnen bloede van allen onsen sonden, ons in den ghemeenschap syns doots ende wederopstandinge inlijft, alsoe dat wij van onsen sonden gefrijet ende rechtferdich voor Godt gerekent worden. Desgelijcks de H. Gheest versegelt ons ende onsen kijnderen door sijnen dienaar met dit h. sacrament, dat hij in ons wonen ende ons tot litmaeten Christi maken wil, ons toeigende hetghene dat wij in Christo Jesu hebben naemelick de affwassingende der sonden ende dagelicxe vernieuwinge, totdat wij endelick onder de ghemeente der wtvercoren int ewige leven onbefeet sullen gestelt worden.

Ten darden vermanet ende verplicht ons de doop tot een nieuwe gehoorsamheyt naemelick desen Godt, Vader, Soon ende H. Gheest an te hangen, betrouwen ende lieff te hebben van ganscher harten etc., de werlt verlaten, onse oude verdorvene nature dodende ende in een nieu gotsalich leven wandelende. Ende als wij somtijts wt swackheyt in sonden vallen, dat wij an Godes ghenade niet vertwifelen noch in den sonden bliven leggen, overmits de doop een segel ende ongetwifelde getuychenisse is, dat wij een ewich verbont met Godt hebben.

Ende hoewel onse kinderen dese dingen niet en verstaen, soe mach men se nochtans niet van den doop wtslijten, angesien sij oeck sonder haren weten der verdomenisse in Adam deelachtich sijn ende alsoe oeck weder in Christo tot ghenade angenomen worden, soe Gen. 17 cap. ende Act. 2 cap. gelesen wort. Daerom heft se Godt oeck voormaels befoelen te besniden, twelck een segel des verbonts ende der gerechticheyt des

¹⁾ Zie noot 1 op de volg. blz.

gelooffs was, gelijk se oock Christus omhelst, de handen opgeleit ende gesegent heeft, Marc. 10 cap. Dewijle nw de doop in de plaetse der besnidenge gecomen is, soe sal men de kijnder als erfgenamen des rijcks Godes ende syns verbonts dopen ende de ouders sullen gehouden werden haren kijnderen int opwassen hiervan te onderwijsen. Opdat wij dan desen doop tot Godes eren, tonsen troost ende stichtinge der ghe-meente wtrechten moegen, soe laet ons etc. ¹⁾.

[3].

Remonstrantie des synodi ²⁾.

An den eedele, eerwaardige, wijse ende voersichtige heeren Staten slandts van Hollant ende Zeelandt.

Eedele ende wijse heeren, wij dancken onsen Godt seer hogelijcken, dat Hij in desen landen doer sijnen grote, onferdiende mildicheyt in plaetse van de pauselicke superstition niet allene die suvere predicatie sijns heijligen evangeliï gestelt heeft, maer oock dat uwe E. met ernst, stantvastigende ende vromen voornemen sulcke eenen heerlicke weldaet besloten hebt te hanthaben ende conserveren. Ende gelijk dese weldaet mits U. E. voornemen dies te prijselicker is, alsoe sijn wij nochtans niet weinich bedroeft, verstaende van sekere propositien, an syn F. ³⁾ G. onlanx ge-exhibeert ende vertoocht ⁴⁾, waerwt (soe wij anders in onse oordeel niet en valgeren ⁵⁾), het soude schijnen, dat U. E. intentie waer alle kerckelicke versamelingen mitsgaders die gheestelicke regeringe derselver in den grondt wech te nemen. Want hetghene dat U. E. van sijne Excellentie begeert, dat hij alle privelegien ende vrijheden soude beschermen, doch in ghene steden ofte plecken toelaten enigen collegien ofte consistoryen sonder advijs ende ⁶⁾ consent van den magistraet aldaer ofte Staten, schijnt mede te brengen, datter van nw voortan gheen tsamencomste der kerkendienaren sijn en soude, daer het de magistraet niet en behaecht, ofte soe het hen behaechde, dat deselve nae haer goetduncken sal moeten gehouden worden. Hierwt soude volgen, soe de magistraet de ware oft ⁷⁾ rechte religie niet toegeedaen en waren, gheen soedanige vergaderinge plaetse soude mogen hebben ofte die met sulcken conditien souden verbinden, diewelcke alle alsodanige middelen, die tot de kerckelicke regeringe ende goede oor-

¹⁾ »Corter formulier — etc.» In plaats van dit alles heeft I: »De corter form des doops, waervan staet art. 66 des Dord. syn. hebben wy hier niet gecopieert, overmits sy nu achter alle psalmboucken gedruet zyn.» ²⁾ »Remonstrantie des synodi» heeft I in margine staan. ³⁾ »F» I heeft »Vorstelycke». ⁴⁾ »geexhibeert ende vertoocht» I heeft »vertoont ende geexhibeert». ⁵⁾ »valgeren» I heeft »failieren». ⁶⁾ ende» I heeft »ofte». ⁷⁾ »ofte» ontbr. in I.

dere niet ende noodich sijn, souden wechnemen. Die conjecture oft gissinge van dit voornemen wort hierwt ghenomen, angesien dat in de propositien expresselicken begrepen staet, dat syne Excellentie tot vordering van de Gereformeerde evangelische religie stellen soude drie ofte vier commissarisen, gequalificeert om opsicht te nemen op den handel des religions ende qualiteit der dienaren midts d'onderhoudinge derselviger met het oordeel des magistraet ¹⁾) Hetwelcke, indien het also ware, dat die beroepinge ende affsettinge der kerckendienaren alleenlick bestonde int oordeel van vier politische mannen ende owerheit buijten weeten ende consent van der kercke, soude haerluijden vocatie meer politisch dan kerckelick sijn. Ende ofte het schoon geduerende tleven van sijnder Excellentie ende U.E niet en gebuerde, dat sodanige dienars gestelt wierden, die meer na de politische wijsheyt hun accommodeerden dan tot vorderinge der glorie Christi ende syner kercken, ofte affgeset wierden, die haer ampt trouwelick bedienden, nochtans angesien men onseker is, hoedanige in de plaetse van de comissarisen souden in toecomstige tijden succederen, tvorsz. abuys ende schadelick inconvenient ware te beduchten. Hier bygefoecht, dat het onmogelicken is, dat die overal souden conen sijn ofte altyts vaceren, alhoewel van de kerckelicke saeken verstant hebbende, ende alsoe, in alles niet bequaemlick en souden conen vorsien tot grote schade der kercken, diewelcke van de behoerlicke oordere souden gedestitueert sijn ende doer dit prejuditium in haren standt veel ongeluckiger dan de secten der Wederdoperen ende andere diergelicken, diewelcke alle souden opgauderen van hare vrijheet, angemerekt dat in den vorsz. propositien an sijne F. G. begeert wort, dat men op niemants gelove en soude inquireren ofte ter oorsake van dien ijmant injurije, moijenisse ofte letsel andoen. Ende angesien dat men de kerckendienars ende regierders hier en daer doer tgebruijck van hare behoerlicke vergaderinge beschuldicht als te willen een nieuwe Spaensche inquisitie inbrengen ende toffieie van den magistraet usurperen, sijn wij benodicht tot onser verantwoordinge ende ontschuldige te togen, dat onse kerckelicke regeringe gheensins sulcx als vorsz. is medebrenget ofte den politischen ampt prejudiciabel is, hopende doer dit vertooch, dat men ongehoert ende ongeoordeelt tot sulcke vornemen niet en sal procederen.

Die h. schrijft leert, hoe dat Godt tot godtsalige ende bequame regeringe van sijnen volcke ingestelt heeft tweederleije regiment, d'eene politisch ofte burgerlijck, d'ander kerckelick oft gheestelick, gelijk wij dan houden Godts ordonantie te sijn, dat d'eerste sal doer coningen, prinsen ofte anderen in hoochheit gestelt bedient worden. Insgelijcks betuycht

---

¹⁾ »magistraet'. Van het verdere gedeelte dezer remonstrantie tot aan de onderteekening geeft I slechts een zeer kort uittreksel.

oock de heijlige Gheest Eph. 4 dudelick, hoe dat de Sone Godts in sijnder kercken geordineert heeft dienars des woorts ende ouderlingen, doer welcke tghene dat de kerckelicke oordene ende gheestelicke regeringe angaet soude bedient worden, want dewijle Paulus 1 Timoth. 5 schrijft, dat d'ouderlingen, die wel regieren, dobbel eere weerdich sijn, aldermeest die arbeiden int woordt ende leere, gheeft daerme clærlick te kennen, datter beneffens de dienaren des woorts ander ouderlingen gestelt waren ower de kerckelicke saken, van dewelcke hij Rom. 12 oock segt: die regiert, dat hij sulcx doe met neersticheyt. Item schrivende tot de Corh. leert, dat Godt gestelt heeft in syne kercke regierders, hierwt is seker, dat hij niet en spreekt van politische regierders maer van kerckelicke, dewelcke in den brieff tot de Hebr. 13 worden genoempt voorgangers, wakende ower der zielen salicheyt. Eindelick soe heeft Christus syne kercke een onferanderlicken regel gegeven Math. 18, als hij gebiedt: soe hy u niet en hoort noch de getuijgen, segget de ghemeente; hetwelcke niet en can op het gehele corpus der ghemeenten gedudet worden maer op die dienaren des woorts ende ouderlingen, diewelcke hij terstont daernaer macht gheeft om te binden ende ontbinden, hetwelcke de magistraet lichtelick verstaen can haer ampt niet te sijn. Ende soeverde ist vandaer, dat dit gheestelick ende kerckelicke regiment enichsins soude het ampt ende de hoocheit der owerheyt tegenstriden ofte vercorten (soe sommige menen), dat ter contrarien tselfde veelmeer dient tot befestinge van de autoriteit derselver, gelyck oock wederom der owerheit officie is doer haer autoriteit der kerckelicke regeringe te beschermen ende te handthaben. Beide de politische ende kerckelicke regeringe sijn van Godt ingestelt, want Godt, opdat sij tsaemderhandt een yegelick onderscheidentlick in sijne beroepenge daernaer soude staen, dat Godt ten rechten geeert ende gedient wierde ende dat de menschen in godtsalicheit, vrede ende eerbaerheyt onderlingh souden leven om het quaet wt midden des volcx Godes te weeren ende dat alsoe dien toorne Godts affgewendet ende d'andere doert exempelen der straffen souden leeren vresen ende tot waerachtige bekeringe gebracht worden. Het onderscheit van dese twee ampten can men wt het naefolgende clærlicken bemerken. De magistraet bedient het hare met edicten, placaten ende ordonantien, daerby gebruyckende tegens de verachters ende overtreders het sweert, ballingen ende geltboeten, gefanckenisse ende lijffstraffen; die dienaren doer leeren, vermanen, berispen ende vercondigen der gramschap Godts, item met binden ende ontbinden alleene doer den enigen beschreven regel des goddelicken woorts. De magistraet mach oock te rechte de misdaders straffen, al ist dat sij hun bekeren; de straffe der kercken hout in den boetfeerdigen op. Der magistraet officie is den wterlicken affgodendienst doer mandamenten te verbieden, de godtslasterers

te straffen; de ministers wt craft des goddelicken woorts verbieden niet alleene de wtwendige maer oeck de inwendige affgoderije, ongeloeff etc. De magistraet straft doer het sweert dootslach ende wterlick gewelt; doer het woort Godts wort oeck des naestens inwendigen haet als dootslach voer Godt gehouden. Somma de magistraet wt craft van haer ampt behoert toe te siene ende te verstaene tot befestinge, conservatie ende bewaringe van den suveren godtsdienst ende der kerckelicke regieringe; der kerckendienaren ampt is Godts woort suwerlicken te prediken, de heilige sacramenten wt te rechten ende in de gheestelicke regieringe hen met den ouderlingen te oeffenen, ten einde dat se alle, beide Godt ende den owerhey, behoerlicke gehoersaemhey bewijisen.

Vorder hoe dat wij in gheender manieren oijt en hebben gemeent ofte oeck meenen int minste (so men te onrechte van ons vermoedet) het ampt der owerhey te prejudicieren, blijk genoeg wt den vijften articule in den sijnodo, tot Dordrecht gehouden, naet inhoudent volgende: die dienaren ende ouderlingen sullen wel toesien, dat sij in hare consistorische, classische ende sinodische vergaderinge niet en verhandelen dan tgene kerckelick is. Ende die dingen, die ten dele politisch, ten dele oeck kerckelick sijn (gelijk alsser vele sulcken in huwelicxe saken ende andersins vallen), de swaricheiden, die daerin mogen comen, sullen sij het oordeel ende autoriteit der owerhey ansoeken. Wt welcke enigen artekele een genoegsaem bewijs can affgenomen werden, dat de kerckendienars, als wetende de natuer haers ampts, binnen de palen derselvige hebben willen blijven ende niet buijten ghaen. Maer angesien dat sommige articulen, in den sijnodo begrepen, eensdeels om haer cortheyt wille ende het naelaeten der omstandicheiden, eensdeels oeck op sekere provintien gerefereert werden, qualick van sommige gedudet worden, opdat wij U. E. doert verclaeren van den ganschen handel niet en souden te moeijelick vallen, soe ist nochtans, dat wij de generale ende meest nodichste stücken, tot de kerckelicke oordenge dienende, cortelick U. E. exhiberen, bereit sijnde, soe daerinne ijert befonden wort niet owereen te comen met Godts woort ofte derogerende de hoocheit van uwen ampte ofte de waerachtige vrijhey des vaderlants, tselve te verbeteren, alsoeck indien (twelek wij houden ja) tgene daerinne verfaet staet owereencompt met den gront des goddelicken woorts ende tot orderinge ende betaemlicheit des rijcx Christi, wij oetmoedelicken bidden, dat doer U. E. ende autoriteit dselvige befesticht worden tot Godes glorie ende tot stichtinge der ghemeenten.

[4.]

In der ghemeente Christi sijn van noden dienaren des woorts, ouderlingen ende diakenen ofte armebesorgers.

Drierleije versamelingen moet men houden in der ghemeente Christi:

eerst bestaende in den dienaer ofte dienaren mitsgaders de ouderlingen van elcker kereke, welcke vergaderinge men gemeenlick noempt consistorien, item der diaconen, denwelcken de sorge ower den armen befolen is. Ten twieden een vergaderinge van de ministers van diversche naest-bijeengelegen kercken, welcke samencomste met de name classis betekent wort, waervan wij exempelen hebben art. 15. Ten darden een tsamencomste van twee ofte drie ministers met soeveel ouderlingen wt alle de classen, sorterende onder een provincie, dwelcke met de naem des provincialen sijnodi bedudet wert. Ende so daer vele provincien syn, is raedtsaem, dat wt de gedeputeerde van dese ene generale sijnodus gehouden wort volgens oock het gebrueck der ouder christelicker kercken als ten tijden Constantini Magni etc. Ende opdat men niet en bedencke, dat wij in de bovengementioneerde tsamencomsten ijert begheren te doene, dat buijten ons officie is ofte der owerheyt prejudiciabel, wij syn tevreden, dat de owerheyt dier plaetse, in dewelcke eniger deser voornoemde vergaderingen geschieden, ijemant deputere omme van den handel geinformeert te sijne, want in alle dese tsamencomsten en wort niet gehandelt, dan dat kerekelick is ende datselvige op kerekelicke wijse.

Van de dienaren des woorts.

Alvoren eer men ijemant tot den dienst des woorts sal verkiesen, sal denselffden geexamineert worden, soowel in leere als in leven, volgens den regel Pauli 1 Thimo. 3. De examinatie sal geschieden van deghene, van welck hij vercoren wort. De minister sal vercoren worden van den consistorie der kereke, die hij dienen sal, met het oordeel des classen ofte van twee ofte drie genabuerte ministers.

Die vercorene sulle de magistraet presenteert worden, opdat hierinne sonder hare weeten, wille ende autoriteit niet en geschiede.

Die kerckendienars, also vercoren ende van der magistraet geaprobieret, sullen der ghemeente voorgesteld worden, opdat oock de ghemeente hare vrijheyt hebbe in de anneminghe derselver. So daer gheen tegensprekunge en valt, sullen van enen dienaar in haer ampt befesticht worden met voorgaende gebeden, sonder nochtans de ceremonie der opleggeenge der handen in desen tijt te gebruijken.

Niemant en sal hem sonder dese wettelicke vorsz. beroepenge in den dienst steken. Die sulcx doet, ofte hij schoen gawen hadde van prediken, sal van lichtveerdicheyt scherpelick vermaent worden, ende die gehoersam syn, sullen wettelick beroepen worden ende de onbequame van den kerckelicken dienst affgeset worden

tAmpt der dienaren des woorts is Godes woort suwerlick te prediken, de sacramenten te administreren, sorghe te dragen ower alle lidmaten der kercken, den slappe ende onachtsame besonderlick te bidden, ver-

manen, berispen ende straffen, de siecke ende benaude personen te bezoeken, met dat goddelick woort te vertroesten ende doer vierige gebeden tot Godt verwecken, endelicken toe te siene, dat in Godes hujs (deswelcken bedieninge hen betrouet is) alle dingen met oordere ende geschicktelick beleit worden ende voorts te doene, dat tot stichtinge der kercken dient.

Men sal den magistraet bidden, dat het haer believe te verbieden tgene dat de heijlichmakinge des sabbaths soude mogen verletten insonderheyt onder de predicatien, desgelijcx dat sij naert ijnhout des vierden gebots op de ander ses dagen laete eenen ijegelijcken synen winkel open doen om niet te comen tot de superstition van de pauselicker veestdagen, ytem dat het haer believe etlicke jongers op ghemeenen kosten in de geleertheyt te oeffenen, die in toecomstigen tijden tot den kerckelicken dienst souden mogen nut sijn.

Van ouderlingen oft kerckenregierders.

De ouderlingen sullen van der consistorie vercoren worden weinich in getal, rijpe in oordeel ende wijsheyt. Haren naemen sullen der ghemeente voorgedragen worden, opdat se met stilswiegende consent geaprobeert worden ofte dat de oppositie ten bequamen tijde verclaert worde. Het ampt der ouderlingen is acht te nemen op de leere ende wandel der predicanten ende dieselve, in enich van beiden vaelgerende, te berispen ende vermanen, daerenboven met de ministers sorghe te draghen ower de ghemeente, ten einden alle dingen met oordenge ende geschicktelick toegaen. Ende soe sij ijemant van de lidtmaeten der kercken befinden in leer ofte wandel hem onchristelicken te dragen, dieselve nae Christi befel, Math. 18, te vermanenende de hartknechtige ongehoersamen der kercke, dat is den anderen ministers ende ouderlingen, an te dienen.

Niemant en sal van de ghemeenschap des nachtmaels affgehouden worden doer private autoriteit van den dienaer, maer in de vrese Godts met ghemeen advijs der anderen, die ower der kercke regieringe gestelt syn. Het en is oeck niet genoegh, om weerdichlick te awontmael des Heeren te gaen, van den ministers ende ouderlingen toegelaeten te worden, tensy dat een ijegelijck hem selven beproeve, opdat hij onweerdich daertoe gaende hem selven des oordeels Godes niet schuldig en maeke. Doch onder het deeksel van dese vermaninge Pauli en moeten se ten nachtmale niet toegelaeten worden, die doer een openbaer, ergerlick leven bewijsen henselven der ghemeenschap Christi onweerdich te sijne, tensy dat sy vermaent synde hen beteren.

Van diakenen ofte armsesorgers.

Alsoe die diakonije ofte besoekinge der armen een heijlige insettinge

ende gebruyck der apostelen is, daerom behoert men ende sal men in der ghemeente Godes soedanige mannen oordentelick daertoe verkiesen, als die H. Gheest ons daervan doer d'apostelen in de h. schrifture onderwesen heeft Act. 6, 1 Thim. 3, derwelcker ampt is de aelmoesen ende d'andere armengoederen te ontfangen ende versamelen, dieselve neerstelicken ende trouwelicken nae den noot der armen wt te delen, de benaude te besoeken. troesten ende eindelick toe te siene, dat niemant die almoesen en misbruijke.

Van verbeteringe der zeeden in der kercken, beide in lere ofte lewen.

Die kerkelicke verbeteringen, tewijle die gheestelick sijn, en befrijden niemant van het oordeel ende straffe der owerheit, gelijk an ander sijde de rechterlicke ofte politische oordelen en conen niet beletten die kerkelicke, ten einde dat de erghernissen geweert ende der zielen salicheyt gefordert worde.

Die lelicke sonden begaen hebben, der kercke schandelick oft ergerlick ende doer de magistraet straffbaer, sullen van de ghemeenschap des nachtsmaels affgehouden worden, maer hoe dickmaels, sullen die dienaers ende ouderlingen wijselick bedencken. In het verclaren, welcke de openbare sonden syn, sal men grote voersichticheyt ende wijsheyt gebruycken ende dese moderatie hebben, in voegen soe doer de versoeninge voer der consistorije dier erghernisse can geweert worden, men niet lichtelick en come tot de openbare. Die hartneekich die vermaningen der dienaren ende ouderlingen verwerpt, sal van den awontmael gehouden worden, ende indien dat hij achter den navolgenden vermaningen gheen bewijs en gheeft der beteringe, sal ten laesten nae Christi bevel ende leere. Math 18, voer een heijden ende tollenaer gehouden worden, dat is te seggen, men salt de ghemeente angheven, dat densulcke niet meer voer een litmaet der kercken gehouden wordt, ten einde dat doer sulcken middel de gramschap Godts ende de erghernisse van de ghemeente geweert worde ende de sondaer beschaemt sijnde tot bekeringe verweckt worde.

Die kerckendienars sullen om dese naefolgende stucken van haren dienst affgeset worden, namelick om ketterijen, schoeringe in de ghemeente, openbaer godtslasteringe, meinedicheyt, owerspeel, hoerdom, dieverije, dronckerije, owerlast ende geweld, woeker, spel, doer de wetten verboden, wederspanninge ende ongehoersaemheyt tegens de owerheit ende kerkelicken oordenge, eindelick om soedanige sonden, die jemant eerloes maeken ende weerdich der excommunicatie.

Van de samencomste der kerckedienars ende ouderlingen.

Die kerckedienars ende ouderlingen van elke besondere kercke sullen ten minsten alle weken eens vergaderen. In dese samencomste

(als voren getoent is) wort gehandelt van het officie der dienaren ende ouderlingen, ten einde dat doert ghemeen advijs een ijegelijk te beter verstaet, wat hem te doen staet. In dese presideren de ministers bij boerten. Men beghint ende endiget de samenkomste met gebeden tot Godt.

Van de samenkomsten ende tsamensprekingen der dienaren,
onder een classe sorterende.

Die ministers van tien ofte tweleff naestgelegen kercken comen samen in tijden ende met sulcken getal, alst nodich is. Men beghint de samenkomsten met gebed tot Godt, met verkiesinge van eenen, die presideert ofte de actie beleidet voor dat mael. Daer wort bij eenen dienaer, wiens beurt het is, een predicatie oft propositie gedaen tot oeffeninge ende verbeteringe. Men verneempt nae den standt der kercken, leere ende leven der dienaren, ouderlingen, diakenen ende diegelyjcke dingen, alleenlicken tot oorden der kercken wt dier classen dienende, als oeck dat die plaetsen, van kerckendienst onfersien, behoerlick met dienars mochten versien worden, als oeck van guede schoelmeesters.

In den provinciale ende generale sijnodis worden oeck alleenlicken kerckelicke dingen gehandelt tot stichtinge der ghemeenten onder een provincie ofte generalick van alle kercken, welcke in minder vergaderingen als boven niet en conen verbetert worden.

Van de scholen.

Angemerckt dat guede scholen nodich syn tot goede regeringe der republiken ende kercken, soe ist nootsakelick, dat de owerheyt tot desen ampte niemant toe en laete, dan die den ware religie toegedaen syn ende dieselvige belijden.

Dit sijn E.E. ende wijse heeren, die voernaemste hoofdstucken van de gheestelicke ende kerckelicke regeringe, onder ons gebruijckt, want vele ghaen wij voerbij om U.E. niet moijelick te sijne, als particuliere dingen ende andere, ower dewelcke gheen swaricheyt en valt. De leeringe ende administratien des doops, des nachtmaels, met de befestinge des houwelicx is U.E. doer het dagelicx gebruijck wel bekend, volgens hetwelcke, soe hierinne in het minste befonden ende bewesen wort bujten onsen ampte te sijne ofte de derogerende d'authoriteit der owerheyt ofte de waerachtige vriheyte des vaderlants, wij sijn met alder gehoersamheyt bereit tselve nae te laeten, maer soe alle dingen, metter gront der h. schrifturen owereencoemt, nut tot goeden oordeninge der kercken,

bidden oetmoedicken, dat het U. Edelheden believe dieselvige doer U. L. autoriteit voer te staen ende beschermen ende niet ordoneren tghene dat tot desordere, confusie ende naedeel der kerekelieke regieringe soude moegen strecken. Wij hierentusken sullen ons als onderdanige dienars imploieren om Godt by dage ende nachte te bidden voer U. L. E. prosperiteit, welfaren ende godtsalige regieringe.

Uwer eedelheden onderdanige dienaren der gecommiteerde ministers van Hollant ende Zeelandt. Onder stondt: JOHANNES MIGRODIUS totius conventus ¹⁾ nomine scripsi et subscripsi.

GASPARUS HEIJDANUS, praeses,

JOANNES MIGRODIUS, scriba, coetus nomine subscripsimus XIIIa Junij 1575 Roterodami.

Verclaringe van sommige articulen des synode van Dordrecht.

[5.]

(3.) ²⁾ Op het darde punct van den darden articel, angaende die hujsbesoekenge, wert van den broederen alsoe verclaert, naemlick soe die kerckendienars enige kettische boeken bij ijemanden der broederen van de gemeente in handen crigen by gefalle, soe sullen sij in de tsamenprekenge met denselvigen broeder gadeslaen, ofte hij niet soedanige ketterije toegedaen is, ende ter oersake van dien van deselve ketterijen spreken ende handelen ende die schadelickheyt derselver anwijzen, mede anwijsende, dat het lesen der geapprobeerden ende angenomen boeken nutteleker ende saliger is. Maer te vragen ende te ondersoeken, ofte die broeders soedanige schadelicke boeken meer ergens versteken hebben, en is niet raedtsaem, opdat haren lust daerdoer niet dies te meer ende meer verweckt ende onsteken ³⁾ worde soedanige te soeken ende te lesen. Maer soe daer vermoeden is, dat sij se hebben, soe sullen sij van de dwalengen spreken ende haer valsheyt met Godes woort bewijzen.

[6.]

(7.) Het is wel nuttelick, dat die namen derghenen, die hem tot die ghemeente begheven sullen, opgeschreven worden. Nochtans soe behoert ende mach dat verstandelick ende vorsichtelick gedaen worden, opdat dieghene, die niet en verstaen, tot welcken ende dat het geschiet, doer dat opsichtich opschrijven ofte antekenen niet verbaest ofte verergert worden.

---

¹⁾ »conventus" I heeft »coetus". ²⁾ De cijfers tusschen ( ) geplaatst, staan in het HS. in margine ³⁾ »onsteken" I heeft »aengesteken".

[7.]

(22.) Dat hier geseit wort, dat die ministers sullen van de owerheyth begheren, dat hem georloft sij die schoelmesters te stellen, moet vornaemelik van de verkiesinge derselvige verstaen worden, dat den kercken-regierders oft consistorie sij georloft enen geschickten schoelmeester te soeken ende die sij tot dien ampte bequaem ende weerdich vinden den owerheyth an te geven, diewelcke daerna van haer befesticht werde ende syne beloninge ontfange. Maer die ministers sullen toesien ende acht hebben, dat sij niemant en verkiesen noch der owerheyth andienen, welke niet en soude willen de Belijdenge deser kercken ende der kerckelicke ordenge onderschrijven. Soeveel angaet het beroepen tot die hoge owerheyth, is daerom bijgefoeget, opdat die ministers souden weeten, hoe sy in desen handel ordentlick ende legittimelick souden procederen.

[8.]

(27.) Angesen nw ter tijt de magistraten met een ghemeen accoord ende bewillinge bekend hebben, dat sy gheen andere openbare oeffeninge dan onser warer Gereformeerde religie toelaeten, soe ist behoerlick, dat men gheen tot diakenen verkiest dan die litmaeten der ghemeenten sijn.

[9.]¹⁾

(29.) Ende in den plaetsen, daer de armeguederen in eoner masse comen, ist geraeden, dat de consistorien de diakenen, die sij verkiest, der owerheyth ende daernaer de gemeente voorstelt.

[10.]

(47.) Die meeninge deses artikels, alsser staet insonderheyth des Sondages, is niet te verstaen van de ghemeene werckdagprediken maer van de vast ende bededagen etc.

[11.]

(51.) Het gebrijck der awontgebeden moet principaliken toegeeigent worden den aenstaenden ofte tegenwoerdigen algemeinen²⁾ noot, gelijk oeck die extraordineerlicke vast ende biddagen daerom ter plaetse, daer sulcke awontgebeden syn mogen³⁾, in dese ellendige ende sorgelicke tijden tot desen einde geschickt worden. Maer in andere plaetsen, daer de owerheyth deselve awontgebeden soude willen hebben ende de ministers in sulcke getale syn, dat sij se doen conen bequamelick, sal de classis

---

¹⁾ In ons HS. vormen de art. 8 en 9 één art. ²⁾ »algemeinen» ontbr. in I.
³⁾ »mogen» I heeft »meugen sy».

voorsichtelicken ordineren, tghene dat sij in sulcke middele saeken tot opbouwinge oft stichtinge der ghemeente sal befinden te dienen.

[12.]

(53) Soeveel als die veestdagen angaet, men sal die owerheyte bidden, dat sij ses dagen nae des Heeren 4 gebot eenen ijegelicken toelaeten synen winckel te openen ende te wercken. Ende soe die owerheyte enige andere ordoneren wilde behalven de Sondach, sullen die gecommiteerde ministers den Staten bidden, dat se hun sulcx willen te kennen gheven, opdat deselve ministers bedencken mogen, hoeveel ende verre men hierinne sal toelaeten, opdat men ter ener syden in gheen superstition en verfalle, als Paulus den Gal. 4 waerschout, noch ter ander sijde om enigen veestdagen tegen de vorsz. owerheyte te hart strijden.

[13.]

(57.) In den saeken, welcke hier eygentlick gespecificeert worden onwettelick te syn om den doop wt te stellen, sullen die ministers verstandelick ende wijselick toesien, dat sy niet te hardt daerop dringen, dat sonder perikel mach voorbigegaen ende naegelaten worden.

[14.]

(61) Het is behoerlick, dat die ouders sullen tegenwoerdich wesen bij den doop haerder kijnderen, ende die vragen bij den doop sal men hem alsoe voorsichtelick voorstellen, dat dieghene, die van den gelove vrent mochten syn, doer locheninge ofte geweigerde antworde niet enige geruchte in den gemeente anrichten.

[15.]

(70.) Het waer niet ongeraden, waert datter veel menschen mosten angenomen worden, dat men het onderfraegen des gelooffs dede, als in den 70 artikel gestelt is, maer angesien dat sommige doer schaemte van desen souden moegen naelaeten hem tot der ghemeente te begheven, salt den minister vrij syn die luijden alleen sonder bijwesen van ijemant anders te ondervragen ende daernaer der consistorie de oorsake van desen te kennen gheven, doch alsoe dat enige andere, die gheen verhindernis ofte inconvenient bij den eerste ondersoekenge hebben, sal geoorloft syn deselve te gebuijken. Ende soeveel angaet die affkundige der namen, die sich tot den awontmael begeven sullen, die sal allene geschieden in den consistorijen voer den dienaren ende ouderlingen, opdat sij alleen ¹⁾ contschap daarvan mogen hebben, dien de sorge der kercken befolen is.

¹⁾ »alleen" I heeft »alle".

Ende voor die bedieninge des nachtmaels in de plaetse van de openbare belijdenge des geloeffs sal gedaen worden een sommarische verclaringe der christelicke leere Ende indien van den ministers ¹⁾ angemerekt wort, dat sommige affgeschriekt souden ²⁾ worden doer de gewoentlicke beantwoordinge derselver belijdenge, sullen van deselve befragenge moegen onthouden.

[16.]

(89.) Ist dat die owerheyt niet en wil sentieren ³⁾ ower de eechtscheidinge, soe en waert nochtan den consistorien niet geraden der onschuldige partijen te oorloven sich weder te verhuwelicken, oftschoon de owerheyt die sake hun owergegeven hadde, ten ware sake dat de magistraet verclaerde in weerden te houden het oordeel des consistorije, opdat de onschuldige verhuwelickte ⁴⁾ partije niet soeseer op des consistorije oordeel als op die sententie des owerheits hem en verlaeten.

GASPARUS HEYDANUS, praeses,
JOANNES MIGGRODIUS, scriba, nomine coetus subscripsimus XIII Junii LXXV Roterodami.

Articulen te Dort verhandelt. Quaedam Synodalia ⁵⁾.

Opten xxvien Februarij anno xv^oLXXVIII, stilo novo, syn te Dordrecht vergadert geweest dese navolgende persoonen, met haren credentzebrieven uten name haerder classe, om te handelen van de beroepinge eenes nationalen synodi, namelick: JACOBUS MYLIUS, JOANNES ROCHUS, diennaren des woorts in der kercken Dordrecht, met CORNELISEN JACOPSSZ BOOCHMAECKER ende ADRIAEN JANSZ, beide ouderlingen in derselver kercken, met ARNOLDO STEWR, item CORNELIS KORSTEN uten name der classe van Delft ende Rotterdam, CASPAR VAN DER HEYDEN uut den name van der classe van Walcheren ende RODOLPHUS VELSIUS uut den name der classe van Gorcum ende Bommel. Voirder hebben de kercken van Noorthollant den ixen Decembris doir RUARDUM ACRONIUM, diener des woorts tot Alcaemaer, aen dese kercken geschreven, dat se de beroepinge des synodi stellen int advys der kercken van herwaertsover met belooften van oyck te verschijnen. Item ANDREAS CORNELISSZ ende EGIDIUS JOANNIS, dieners van

¹⁾ »ministers'' I heeft »minister''. ²⁾ »souden'' ontbr. in I. ³⁾ »sentieren'' I heeft »sententieren''. ⁴⁾ »verhuwelickte'' I heeft »herhoulycte''. ⁵⁾ Dit geheele opschrift staat buitenop.

den Briel, hebben geschreven uut den name haerder classe, dat sy nyet kunnen komen mer hen onderwerpen int oordeel der broederen, die tot tgene voorsz. is vergaderen sullen. Item CAROLUS RYCWAERTS geseyt THEOPHILUS ende CASPAR COOLHAES uut den name der classe van Leyden hebben geschreven, dat sy om het aenstaende nachtmael nyet komen en kunnen tot dese tegenwoirdige vergaderinge, met advijs dat die van Delft den synodum beroepen souden te Delft in de maent Meye, doch nyet sonder consent synder Excellentie ende der Staten. Soe hebben dan de persoonen comparanten bovengenoempt uut kracht heurer credentzen ende doirt schryven der anderen afwesende classen dese navolgende puncten aldus besloten:

I. Is goetgevonden, dat men in de beroepinge des synodi nyet voortgaen en sal, voordat men syne Excellentie daeraff heeft geadverteert ende vernomen, oft deselve heur gans nyet daertegens stellen om tselve te verhinderen. Ende dit sal syne Excellentie aengedient worden doir CASP. HEIDANUM, welke bescheydt overschryven sal aen die, welke last hebben om den synodum te beroepen.

II. Men achtet oyck nyet nootsaeckelick te wesen de Staten van Holland ende Seelant van de beroepinge deses synodi voordat te adverteren, gemeret dat het sommigen van dien alreede te kennen gegeven is, ende oyck overmits dese tesamenkompste nationael wesen sal, de andere Nederlantsche provincien mede aengaende.

III. Aengaende de plaetse, waer men te samen komen sal, is besloten, dat se sal wesen N., soeverre syne Excellentie dat nyet ontradet, oft geen andere bequame plaetse en ordineert.

III. Aengaende de tyt der vergaderinge bevindt men voir raetsaem den eersten Junij, maer indien HEYDANUS nyet terstont en kan expeditie krygen by syne Excellentie, soe sal men den xvten Junij nemen, oft langer oft korter nadat hy aldaer vernemen sal, waervan hy den classen, die den synodum beroepen sullen, in tyts sal adverteren.

V. Dien van Delft wort opgeleyt te schryven aen alle de classes van Suyt ende Noorthollant ende aen de kereken van Vrieslant ende andere omliggende. Ende die van Walcheren sullen beschryven Engelandt, Brabant ende Vlaenderen. Ende die van Antwerpen sullen beschryven Gelderlandt, tlant van Overmaes, Aken, Kolen, Franckenthal ende Franckfoort. Dit sal geschieden, tyerst dat sy bescheydt sullen ontfangen van HEYDANO.

VI. Daer is een forme begrepen, daerinne de voirneemste puncten vervattet syn, die men aen alle classes schryven sal, daeraf men dien van Delft, van Walcheren ende Antwerpen een copie elck metdeylen sal.

VII. Die van Rotterdam ende Delft sullen tegen de tyt der beroepinge schryven aen POLIANDRUM t'Embden, dat hy d'originael van de acten des Eemdbisschen synodi sal overschicken tot Delft. Insgelycx sal oock ARNOLDUS CRUSIUS de acten des synodi van Dordrecht metten anderen totten nationalem synodum overseynden.

VIII. HEYDANUS sal schryven aen de kercken in de Pals, waeromme de kercken van herwaertover sich aengenomen hebben den synodum nationalem te beschrijven, die der Palschisser classe opgeleeght was t'Eembden a^o. LXXI te beroepen, nyet twyffelende dese beroepinge sal hen behagen ende ten goeden verstaen werden. Insgelycx van hen begeeren autentycque copie van tgene dat ter Newerstat van den gesandten uut allen natien tsamen verhandelt is, soeveel de religionsaeecken betreft.

IX. De Walssche kercken hebben eene vergaderinge gehouden in der stadt Dordrecht in Junio a^o LXXVII, daerinne sy besloten hebben, dat JOANNES TAFFINUS ende CAROLUS NIUELLIUS, Walssche predicanten, hen souden vinden laten in de vergaderinge der Nederlantsche Duytsche kercke. Is goetgevonden, dat denselven oock doir CASPARUM HEIDANUM de wete gedaen sal worden.

Dese dingen syn geschiet ten dage bovengeschreven in der consistoriekamer tot Dordrecht, daer CASPAR HEIDANUS preses ende JOANNES ROCHUS scriba syn geweest.

CASPARUS HEYDANUS, praeses nomine coetus,
JOANNES ROCHUS, scriba, subscripsimus.